

educational technologies, interactive methods of educational environment development, new opportunities of using distance learning, the Internet, email and others.

So, if we consider education as a cultural activity, it will require a fundamental alteration of the content of educational processes in many national systems of education – from the kindergarten and school to college; organizational performance and ensuring of freedom of cultural and creative activity of teachers and children on the basis of multiculturalism. This foundation can bring national school to a higher level of development.

Key words: *principle of multiculturalism, multicultural education, educational environment, primary school, national school.*

УДК 373.2.015.31:33

Сабіна Іванчук

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

СТАН ВИХОВАННЯ ОСНОВ КУЛЬТУРИ СПОЖИВАННЯ У ПРАКТИЦІ РОБОТИ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Стаття присвячена проблемі виховання культури споживання в підростаючого покоління громадян України. Автор аналізує рівень усвідомлення педагогами значущості виховання культури споживання, значення шляхів її формування на етапі дошкільного дитинства. Розкрито зміст діагностичного обстеження, представлено кількісний та якісний аналіз обстеження педагогів дошкільних закладів. На основі аналізу державних нормативних документів та програм навчання, виховання й розвитку дітей дошкільного віку окреслено напрями роботи з педагогами щодо ознайомлення їх із методами та прийомами виховання культури споживання в дітей дошкільного віку.

Ключові слова: *культура споживання, діти дошкільного віку, економічне виховання, економічна освіта, потреби.*

Постановка проблеми. Культура споживання є важливим елементом розвиненого суспільства з високим рівнем економічного розвитку. Означене питання потребує окремого вивчення з метою визначення змісту, методів і прийомів виховання культури споживання в дітей дошкільного віку.

Головним фактором становлення культури споживання особистості є соціальна група, у якій вона виховується, та соціально-економічні цінності, які в ній панують. Споживча поведінка інших учасників цієї групи стає зразком для наслідування, може мати стимулювальний характер як у позитивному (наприклад, прагнення до раціонального споживання разом із іншим), так і в негативному розумінні (наприклад, бажання перевершити рівень споживання іншого). Тому своєчасна увага й позитивний приклад оточуючих дорослих сприяє вихованню в дітей ціннісного ставлення до предметів споживання, прищепленню їм навичок грамотної споживчої поведінки.

Аналіз актуальних досліджень. У нормативних документах у галузі освіти (Закон України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. та ін.) наголошується, що метою сучасної дошкільної освіти має стати формування всебічно розвиненої, життєво компетентної особистості, яка здатна діяти в довкіллі, яке повсякчас змінюється. Серед завдань виховання й

розвитку дітей дошкільного віку виокремлюються такі: розвиток задатків, нахилів, здібностей, культурних потреб дитини, набуття нею соціального досвіду, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля, культурного розвитку тощо. Означені завдання тісно пов'язані з вихованням культури споживання в дітей дошкільного віку, що підкреслює її актуальність.

На забезпечення якості дошкільної освіти на належному рівні спрямовані державні програми навчання, виховання й розвитку дітей раннього та дошкільного віку («Впевнений старт», «Дитина», «Дитина в дошкільні роки», «Українське дошкілля» тощо). Розглянемо, як вирішуються означені завдання і яке розв'язання проблеми виховання культури споживання пропонується в них.

Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» покликана підготувати дітей 5–6 років до навчання у школі. Відповідно до цього у змісті програми визначаються ті освітні завдання, які сприятимуть формуванню в майбутніх школярів життєвої компетентності. Серед означених завдань автори програми визначають такі, що пов'язані з набуттям економічної компетентності дітей: виховувати культуру дитячих бажань, сприяти становленню системи елементарних цінностей, виховувати культуру поведінки тощо. Увага приділяється формуванню окремих складових культури споживання, як-от: набуття уявлень про те, що кожна людина може виступати в ролі «споживача» і «творця» певного товару; виховання поваги до результатів праці людини, бережливого ставлення до речей, іграшок, приладдя й використання їх за призначенням; вправлення в уміннях планувати свою діяльність, готувати заздалегідь необхідні для неї матеріали, економно та раціонально їх витратити [4].

Автори програми «Дитина» (Г. Беленька, Е. Белкіна, Н. Богданець-Білоskalенко, О. Богінч, С. Васильєва, М. Вашуленко, К. Волинець, Л. Кочина, Н. Кудикіна, В. Кузьменко, О. Огнев'юк, О. Проскура та ін.), зміст якої спрямовано на особистісний розвиток дошкільників, індивідуальний підхід, формування в них життєвих компетенцій, не виокремлюють спеціально завдання з розвитку навичок культури споживання в дітей дошкільного віку. Проте серед освітніх завдань програми визначаються такі, що є фундаментом для виховання культури споживання з раннього віку. Так, підкреслюється, що зміст програми спрямовано на виховання особистості, яка спроможна діяти адекватно й різноманітно в різних життєвих ситуаціях відповідно до потреб і умов реального буття. У розділі «Дитина у довкіллі» одним із освітніх завдань роботи з дітьми раннього віку визначається виховання культуровідповідної поведінки. У молодшій, середній та старшій групі виховується бережливе й шанобливе ставлення до явищ природи, предметного і соціального довкілля. Означені завдання знаходять відбиток у розділі «Привчаємось працювати», де з молодшої групи визначається необхідність виховання бережливого ставлення до результатів власної праці та праці інших людей. У старшій групі

додається завдання, спрямоване на виховання економного використання матеріалів під час праці [1].

У комплексній додатковій освітній програмі «Дитина в дошкільні роки» головною метою проголошено забезпечення повноцінного фізичного, соціального, пізнавального та естетичного розвитку особистості дитини дошкільного віку. У змісті окресленого у програмі фонду «Хочу» автори визначили необхідність залучення дітей до вироблених людством цінностей, формування в них основ ціннісного ставлення до дійсності. Для реалізації означеного завдання в розділі «Розвиток пізнавальної сфери» у старшій групі дошкільного навчального закладу виокремлено підрозділ «Економічна освіта». Робота в цьому напрямі передбачає оволодіння дитиною уявленнями про потреби (їх зміст та вибір між ними), ресурси (види, обмеженість), гроші, бюджет; усвідомлення необхідності працювати, дотримуватися правил культури поведінки. Крім того, авторами програми виокремлено низку економічних умінь, якими має володіти дитина старшого дошкільного віку: робити вибір між різними потребами; порівнювати, оцінювати й обирати товари; визначати результати праці людей різних професій; добирати предмети та засоби праці [2].

У змісті програми розвитку дитини «Українське дошкілля», як і в означених вище програмах, підкреслюється значення розвитку в дітей культури поведінки, поваги до результатів праці інших, бережливого ставлення до предметів навколишньої дійсності й використання їх за призначенням, уміння планувати й організовувати власну діяльність. Крім того, авторами програми виокремлено підрозділ «Основи економічної культури», який покликаний озброїти дітей уявленнями про товарно-грошові відносини, діяльність різних підприємств, банків; розвивати в них уміння зробити покупку, виокремлювати першочергові потреби родини, раціонально й економно використовувати продукти харчування, комунальні послуги тощо [3].

Проте проблема виховання культури споживання в дітей дошкільного віку залишається мало дослідженою. З цією метою вимагає уваги вивчення стану організації роботи з виховання культури споживання в дітей у дошкільному навчальному закладі. Зокрема, ставлення педагогів до означеної проблеми, визначення прийомів та методів для організації роботи в цьому напрямі й надання їм рекомендацій щодо виховання основ культури споживання в дітей дошкільного віку.

Мета статті – проаналізувати рівень усвідомлення педагогами значущості виховання культури споживання, значення шляхів її формування на етапі дошкільного дитинства; виявити рівень знань вихователів щодо змісту поняття «культура споживання» і технологій її формування.

Виклад основного матеріалу. З метою ширшого огляду проблеми виховання культури споживання в дітей старшого дошкільного віку нами

було проведене анкетування вихователів дітей старшого дошкільного віку, які мешкають у Донецькій, Луганській, Харківській та Дніпропетровській областях. Для цього було розроблено анкети з відкритим типом запитань, які були спрямовані на виявлення ставлення вихователів до проблеми виховання культури споживання в дітей старшого дошкільного віку; розуміння ними змісту поняття «культура споживання»; визначення умов, які створюються в родині для розвитку культури споживання в дітей; вибір методів, які, на їх думку, є більш дієвими для цього.

Анкета відкритого типу для вихователів містила в собі 5 запитань, які були спрямовані на виявлення ставлення вихователів до економічної освіти загалом, з'ясування рівня їх знань про культуру споживання та усвідомлення значущості її формування з дошкільного віку; визначення педагогічних умов, методів і прийомів, які сприяють розвитку культури споживання на етапі дошкільного дитинства. В анкетуванні взяли участь 108 вихователів дошкільних навчальних закладів різних категорій м. Дзержинська, Костянтинівки, Краматорська, Слов'янська Донецької області.

Відповіді на запитання анкети «Як Ви розумієте поняття «економічне виховання?»» показали, що більшість педагогів (51,8 %) розглядають економічне виховання як основу економічної освіти, 18,6 % педагогів вважають, що економічне виховання – це знання про сімейний бюджет, уміння робити вибір між можливостями й бажаннями сім'ї. Невелика група батьків розглядають економічне виховання як бережливе ставлення до речей, іграшок, довкілля (11,1 %), уміння рахувати (3,7 %), виховання в дітей адекватних потреб (7,4 %), знання про професії людей і як дорослі заробляють гроші (7,4 %). Ці відповіді дають можливість припустити, що неповне й досить однобічне розуміння змісту економічного виховання більшістю вихователів заважають їм успішно здійснювати виховну роботу в означеному освітньому напрямі.

На запитання «З якого віку доцільно впроваджувати економічну освіту?» вихователі теж не дійшли згоди. Значна кількість опитаних (48,2 %) відповіли, що основи економічної освіти закладаються на етапі раннього дитинства. 29,6 % вихователів зазначають, що економічне виховання бажано розпочинати в середній віковій групі. Невелика кількість вихователів (22,2 %) вважають, що найкращий вік для впровадження економічної освіти – це старша вікова група.

Така сама неоднозначність спостерігалась у відповідях на запитання анкети «Як Ви розумієте поняття «культура споживання?»». Аналіз засвідчив, що у вихователів немає чіткого розуміння сутності феномену «культура споживання». У більшості їх трактування достатньо однобічне. Так, культура споживання визначалося ними як: «ощадливе користування всіма благами цивілізації» (14,8 %), «знання про споживчі цінності» (7,4 %), «норми, які регулюють потреби» (7,4 %), «загальна культура людини» (5,3 %),

«придбання товару в необхідній кількості» (18,5 %) тощо. Педагогами підкреслювалася лише така складова культури споживання, як уміння обирати товари й послуги не під впливом реклами, а спираючись на власний бюджет та досвід (29,6 %). У деяких відповідях (2,2 %) простежувалося явне нерозуміння змісту культури споживання. Наприклад, були отримані такі відповіді: «уміння спілкуватися, вести діалог», «сукупність суспільних відносин» тощо. Незначна кількість вихователів (14,8 %) у своїх відповідях розкривали поняття культури споживання як низку правил та норм, які регулюють поведінку людини в сфері придбання товарів.

Аналіз відповідей на запитання «Які методи та прийоми для виховання культури споживання в роботі з дошкільниками Ви частіше використовуєте в своїй діяльності?» дав змогу виявити, що провідним методом у вихованні культури споживання більшість вихователів відзначають гру (48,2 %). Вони вважають за доцільне використовувати такі види ігор, як: сюжетно-рольові («Супермаркет», «Сім'я», «Банк» тощо), дидактичні. Крім того, серед методів і прийомів, які сприяють вихованню зацікавленості в дітей, уміння заощаджувати, бережливо ставитися до речей виділяють читання та розповідання творів художньої літератури, бесіди за означеною темою (25,9 %), розв'язання проблемних ситуацій і виконання доручень (14,8 %), перегляд картин та ілюстрацій (7,4 %). 3,7 % вихователів відзначають важливість демонстрування власного прикладу.

Таким чином, на думку педагогів-практиків, розвиткові культури споживання в дошкільному віці сприяють всі види діяльності: ігрова, пізнавальна, трудова, продуктивна діяльність, спілкування. Але більше умов для виховання ощадливості як особистісної якості створюється в ігровій діяльності.

Серед педагогів спостерігалася єдність у відповідях на запитання «Чи обговорюєте Ви з дітьми такі поняття, як «реклама», «товари», «послуги»?». Так, 81,5 % вихователів обговорюють із дітьми ці поняття. На їх думку, реклама – це двигун торгівлі, який спонукає до іноді непотрібного придбання товарів. Проте товари й послуги задовольняють щоденні потреби сім'ї, тому дітям необхідно вміти орієнтуватися в різноманітті товарів і послуг, що пропонує ринок. 18,5 % опитаних не обговорюють ці поняття з дітьми, бо вважають, що це зарано робити в дошкільному віці.

Отримані дані дозволяють стверджувати, що розуміння дорослими проблеми виховання культури споживання в дітей дошкільного віку є незадовільним. Це обумовлено низкою причин, серед яких головною виступає неповне й достатньо однобічне розуміння феномену «культура споживання» та особливостей її виховання в дошкільному віці. Так, вони не знають, до яких сфер належить поняття «культура споживання», які особистісні якості пов'язані з означеним феноменом.

Аналіз відповідей педагогів має ситуативний, нецілеспрямований характер. Непослідовність та необґрунтованість у визначенні умов, форм та засобів розвитку культури споживання в дошкільному віці дає підстави припустити, що більшість педагогів не мають чітких знань про технології виховання таких особистісних рис, як ощадливість, економність, бережливість. У них викликає труднощі вибір методів виховання культури споживання, вважаючи всі методи «дієвими». З цією метою вони не застосовують жодний із них продуктивно. Виділяючи метод гри як найбільш продуктивний для виховання культури споживання, більшість вихователів не визначає особливості його застосування, шляхи організації такої гри, що стимулювала й активізувала виховання ощадливості, економності, бережливості в дітей.

Необхідна цілеспрямована робота з дорослими, метою якої має стати оволодіння ними знаннями щодо виховання в дітей ціннісного ставлення до бажань інших людей, прагнення спрямовувати результати власної діяльності на покращення свого життя та близьких людей.

Для цього було запроваджено програму для педагогів «Виховуємо культуру споживання», метою якої стало: поглиблення уявлень про культуру споживання, ознайомлення з методикою сталого розвитку як інструментом виховання культури споживання в дітей дошкільного віку. Програма передбачала декілька кроків, першим із яких став семінар-тренінг для педагогів експериментальних дошкільних закладів «Теорія і методика освіти для сталого розвитку». У семінарі взяли участь вихователі, методисти та практичні психологи. Програма тренінгу передбачала ознайомлення зі змістом освіти для сталого розвитку як інструментом виховання культури споживання в дітей дошкільного віку. Можливостями ощадливого споживання ресурсів (води, світла) в умовах дошкільного закладу та формування в дітей навичок раціонального споживання.

Учасники тренінгу мали можливість на практиці перевірити свої знання в запропонованих тренером ситуаціях. Практичне виконання тих чи тих завдань дало змогу зрозуміти поняття «сталий розвиток». Робота велася в групах за підтемами: «Допомога і підтримка», «Вода – наше спільне багатство», «Слово у подарунок». Практичні працівники жваво обговорювали запропоновані вправи, давали корисні коментарі, ділилися особливостями власного досвіду роботи.

Щоб показати педагогам важливість ощадливого ставлення до довкілля, протягом двох тижнів у дошкільних закладах у межах освіти для сталого розвитку проходила акція зі збору макулатури «Врятуємо дерева!». У ході акції дітям та їхнім батькам нагадували, що наша планета потребує допомоги, адже кожна тонна переробленого паперу економить 10 дерев, 1000 кВт електроенергії, 200 кубометрів води, іонізований кисень для 30 людей. Родини вихованців активно брали участь у заході.

На постійній основі в експериментальних навчальних закладах проходить акція зі збору використаних батарейок «Батарейки, здавайтеся!». На початку акції було розміщено інформативні плакати, у яких повідомлялося, що утилізація однієї батарейки забруднює 20 квадратних метрів площі та 400 літрів води, а при спалюванні батарейок в атмосферу виділяються діоксини, які є дуже токсичними.

Другим напрямом роботи, який триває паралельно з означеними видами діяльності, стала Школа розумного споживача. Її метою є забезпечення високої якості життя нинішнього й майбутніх поколінь шляхом збалансованого соціально-економічного та екологічного розвитку, відтворення навколишнього природного середовища, раціонального використання природно-ресурсного потенціалу країни, забезпечення охорони здоров'я людини, її екологічної та соціальної захищеності. Досягнення цієї мети відповідає культурним і світоглядним цінностям нашого народу, в історії та традиціях якого завжди було бережливе ставлення до землі, води, рослинного й тваринного світу, природи загалом. Зміст занять Школи раціонального споживача покликаний сприяти розвитку в педагогів творчих здібностей; формування креативного підходу до оновлення старих речей; виховання ощадливості та бережливого ставлення до довкілля. Особливе значення надається ознайомленню вихователів із можливостями застосування цих знань у роботі з дітьми дошкільного віку та їх батьками.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Аналіз вивчення рівня знань педагогів-практиків щодо проблеми виховання культури споживання в дітей дошкільного віку засвідчив необхідність поглибленої роботи із означеного напрямку. Це обумовлено неповним і недостатньо глибоким розумінням феномену «культура споживання» та особливостей її виховання в дошкільному віці.

Необхідна цілеспрямована робота з дорослими, метою якої має стати оволодіння ними знаннями щодо виховання в дітей ціннісного ставлення до бажань інших людей, прагнення спрямовувати результати власної діяльності на покращення свого життя та близьких людей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дитина : Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту : О. В. Огнев'юк, К. І. Волинець ; наук. кер. +програмою : +О. В. Проскура, Л. П. Кочина, В. У. Кузьменко, Н. В. Кудикіна ; авт. кол. : +Г. В. Беленька, Е. В. Белкіна, О. Л. Богиніч, Н. І. Богданець-Білоskalенко, С. А. Васильєва, М. С. Вашуленко [та ін.] / Мін. осв. і наук., мол. та спорту України, Головн. упр. осв. і наук. викон. орг. Київміськради (КМДА), Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – 3-тє вид., доопр. та доп. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. – 492 с.
2. Дитина в дошкільні роки : комплексна додаткова освітня програма / авт. колектив ; наук. керівник К. Л. Крутій. – Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2011. – 188 с.
3. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільля» / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко та ін. – Тернопіль : Мандрівець, 2012. – 264 с.

4. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт». – Тернопіль : Мандрівець, 2012. – 104 с.

РЕЗЮМЕ

Иванчук С. Состояние воспитания основ культуры потребления в практике работы дошкольных образовательных учреждений.

Статья посвящена проблеме воспитания культуры потребления у подрастающего поколения граждан Украины. Автор анализирует уровень осознания педагогами значимости воспитания культуры потребления, значение путей ее формирования на этапе дошкольного детства. Раскрыто содержание диагностического обследования, представлены количественный и качественный анализ ответов педагогов дошкольных учреждений. На основе анализа государственных нормативных документов и программ обучения, воспитания и развития детей дошкольного возраста обозначены направления работы с педагогами по ознакомлению их с путями формирования культуры потребления у детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: культура потребления, дети дошкольного возраста, экономическое воспитание, экономическое образование, потребности.

SUMMARY

Ivanchuk S. State of basics of consumption culture education in the practice of infant school.

In modern society the state determines the priority role of pre-school education, giving preference to the primary component of lifelong learning, which should provide a versatile personality development of the child. Essential in modern conditions for the person becomes a teacher, his/her competence, erudition, culture.

Culture of consumption is an important element of a developed society with a high level of economic development. Definitions issue requires a separate study to determine the content, methods and techniques of education culture consumption in preschool children.

The main factor in a culture of individual consumption is a social group in which it is brought up, and socio-economic values that prevail in it. Consumer behavior of other members of the group which becomes a role model can have a stimulating character both positive (for example, the desire for rational consumption along with others) and in a negative sense (for example, the desire to outdo the other consumption). Therefore timely attention and positive example to others promotes adult education of the children value attitude to consumer goods, imparting them with the skills of literate consumer behavior.

The author analyzes the level of awareness of the importance of training teachers of cultural consumption, meaning ways of forming during preschool childhood. The content of the diagnostic survey, quantitative and qualitative analysis of the survey of teachers of preschool institutions is presented. The analysis of government regulations and programs for training, education and development of children of preschool age outlines areas of work with teachers on their review of the methods and techniques of education of cultural consumption in preschool children.

The analysis of the level of knowledge of practicing teachers on the problem of education of preschool age children's culture of consumption showed the need for in-depth work on the designated direction. This is due to incomplete and insufficient understanding of the phenomenon of "consumer culture" and the features of education in preschool age.

Key words: culture of consumption, preschool children, economic education, economic education needs.